

Období Sengoku a edo I.

1. Obdobie „Bojujúcich štátov“ (Sengoku, č. Válčícich knížectví)

Shrnutí – obd. Sengoku

- Sengoku – prakticky rozpad státu
- šugo-daimjóové byli nahrazováni novými *sengoku-daimjó*
- vzpoura v provincii Kaga – sto let samosprávným územím!
- Sen-no Rikjú vs Hidejoši
- trofeje z Koreje
- ale už i styky s Evropou: muškety, křesťanství, obchod.
  - Portugalci --- Španělé --- Holanďané/Angličané
- změna v dědičském právu – už jen nejstarší syn
  - ženy se staly úplně podřízené manželovi
- vznik několika nových typů měst
- Japonci na Hokkaidu
- tři vojevůdci – a jejich tři reprezentativní pevnosti: Azuči, Momojama, Edo
- protikřesťanské zásahy
- první eur. japonologická díla
- Sekigahara

1. Rozpad státu v době Sengoku

Hoci zenová estetika a štýl *šoinzukuri* vyvolávají pocit pokojnej a tichej estetiky, „Óninské nepokoje“ predstavovali otras, ktorý znamenal veľký historický predel. Uvoľnili sa spoločenské väzby a dochádzalo k väčšej mobilite na vertikálnej sociálnej línii. Šógunát ostal oslabený a niektorí historici spájajú koniec muromačiského šógunátu práve s týmto predelom. Aké-také prímerie a rovnováha, ktorú sa v samurajskej vrstve podarilo nastoliť Tretiemu šógunovi Jošimicuovi, boli nezvratne narušené. Po potlačení Óninskej vojny v Kjóte sa nepokoje a vzbury preniesli do provincií a už ich nič nemohlo niečo zastaviť. Japonsko vošlo do obdobia **celého jedného storočia** domácich vojen, Sengoku džidai, ktoré viedli k **dezintegrácii** japonského štátu. Z bojov sa v provinciách rodili nezávislé útvary, ktorých moc nespočívala len na sile zbraní, ale aj na pevnej správnej štruktúre. Na mnohých panstvách došlo k **zmenám majiteľov**, keďže vazali povstali proti svojim pánom a nahradili ich miesto. A tak **mnohé** rody **predchádzajúcich** hajtmanských zemepánov **šugo-daimjó** vystriedali **nové** rody, ktoré sa označujú ako **sengoku daimjó**, tj. zemepáni z obdobia bojujúcich štátov. V češtine sa okrem iného označujú ako „knížata“ a ich územia „knížectví“, ja používam výrazy „zemepáni“ a „panstvá“. V tomto období neustálych vojen došlo k **významnej zmene** v dedičskom práve: dedičské práva **dcér, mladších synov a nelegitímnych detí**, kedysi vo vojenskej vrstve bežne priznávané, boli **zrušené**. Výhradným dedičom sa stal **najstarší syn**, ktorého povinnosťou bolo starať sa o celý rod. Ženy, požívajúce až dovtedy v japonskej spoločnosti pomerne veľkú voľnosť a samostatnosť, sa odteraz stali úplne **podriadené** vôli manžela. Toto bola zmena, ktorá nastolila v Japonsku úplne **nový** spoločenský úzus a ktorej dedičstvo je aj **súčasná** japonská spoločenská norma.

K ďalším dôležitým medzníkom obdobia Bojujúcich štátov patrí, že:

1 prichádzajú do Japonska prví **Európania (1542)**

2 Sen-no Rikjú zakladá dodnes živú tradíciu čajového obradu

3 **zemepáni** (**daimjó**) budujú na svojom **panstve** (**han**) centrálnu **pevnosť** (**džó**), okolo ktorých budujú podhradia a usádzajú tam remeselníkov a obchodníkov. Vzniká tak úplne nový typ mesta, **šitamači**, dosl. podhradie. Napríklad základ dnešného Tókja je pevnosť Edo, ktorá vznikla už v 2. polovici 15. storočia.

Sen-no Rikjú

K významným mestám patrili aj pôvodné miesta **trhov** (*Jokka-iči* „Trh v štvrtý deň“ apod.), no a prirodzenými lokalitami pre vznik miest boli aj **prístavy**, ktoré bohatli z prepravy a obchodu. V 16. storočí medzi nimi vedúce postavenie získal **Sakai** (juh dnešnej Ósaky) ((MAPA). Vďaka rozmachu obchodu s Čínou a s Európanmi sa rozvíjali prístavy na SZ Kjúšú – **Hirado** a **Nagasaki** (Nagasaki otvorené až 1571).

Kultúra sa od kamakurského a počas muromačského obdobia **oslobodila** od pút sociálnej **výlučnosti** a miestnej **uzavretosti**, aká bola v období heian. Kultúra obdobia muromači a obdobia Bojujúcich štátov je zdrojom, z ktorého vyviera nepretržitá a dodnes živá línia národnej kultúrnej tradície. Rozprávania v tzv. zošitoch pre zábavu (**otogizóši**) predznamenávajú obľubu takýchto príbehov, kolujúcich v masových vydaniach, v nasledujúcom období tokugawovského šógunátu.

2. Japonci na Hokkaidu

V roku 1550 bola podpísaná dohoda s Ajnuami na Hokkaide (vtedy zvanom „(J)Ezo“), podľa ktorého si Japonci ponechali južný výbežok ostrova s mestom Macumae.

3. Územní rozdrobenosť

Japonsko bolo od obdobia *Sengoku* rozdelené na sféry vplyvu jednotlivých zemepánov („vojenská knížata“) **daimjó**. Tieto ich panstvá (č. panstvá, angl. domain) sa dnes nazývajú **han** a z hľadiska historiografie sa považujú za jasný znak feudálneho rozdrobenia štátu. *Han* je retrospektívne použité slovo, ktoré v čínštine označovalo podobné vnútroštátne útvary v starovekej Číne.

V Japonsku bolo v rámci jednej historickej provincie aj niekoľko *hanov*, iba niektoré provincie patrili celé pod jedného daimjóa (napr. Cu, Tokušima (*Awa*), Wakajama (*Kí*), Jodo (*Jamaširo*)), a jedným z **najmocnejších** bol **Kagošima-han**, **panstvo rodu Šimazu**

sídliaceho v hrade v Kagošime na juhu Kjúšú, ktorého územie siahalo cez 3 historické provincie (Sacuma, Ósumi a časť Hjúga). Nazýva sa aj „Sacuma-han“.

Počet všetkých hanov v celom Japonsku sa pohyboval v rámci 250 a 284. Delili sa na tri kategórie.

4. Styky s Európou

- muškety
- kresťanstvo
- obchod

Významný zlom v samurajských bojoch prinieslo zavedenie **muškiet (teppó)**. Bola to prvá technická vymoženosť, ktorú Japonci získali od Európanov.

Prvými Európanmi, ktorí sa dostali až do východnej Ázie, boli Portugalci. Už roku 1494 pápež Alexander VI. rozdelil svet na dve sféry vplyvu, španielsku a portugalskú. Na základe toho sa Portugalci roku 1510 usadili v juhoindickej Goe, odkiaľ prenikali do Malajska a Sajámu (v angl. pravopise „Siam“ – vtedajší názov Thajska). Roku 1516 priplávali k čínskemu pobrežiu, kde sa im napokon roku 1557 podarilo získať od mingskej vlády povolenie založiť kolóniu v Macau.

V tomto období, v roku 1542 (alebo, podľa jap. zdrojov 1543), zahnela búrka portugalskú loď, plávajúcu zo Sajámu do Číny, k brehom ostrova Tanegašima južne od Kjúšú.

Dairjúdži Fumijuki o tom napísal:

„25. dne 8. lunárneho mesiaca 12. roku éry Tenbun (tj. 23. listopadu 1543) přijela do zátoky Nišimura na ostrově Tanegašima velká loď. Její posádku tvořili lidé, kteří se vzhledem a řečí naprosto odlišovali od Japonců. Pohled na ně vyvolal u našich venkovanů veliký údiv. Mezi námořníky byl i jeden Číňan. Pomocí čínských znaků psaných holi do písku se tento muž dokázal domluvit s náčelníkem rybářské vesnice, u jejichž břehů loď přistála. Dohodli se tak na tom, aby cizí loď byla odtazena do přístavu Akaogi, kde se cizinci setkali s místodržícím ostrova Tanegašimy- mým dědečkem Tokitakou“¹

Fumijuki ďalej ve svých pamětech popisuje první primitivní zbraně, které měli cestovatelé s sebou. Jednalo se o podlouhlé těžké kovové předměty, které, jak se ukázalo při bližším prozkoumání, byly duté, avšak na jednom konci uzavřené. Do těchto trubek bylo nutné nasypat prášek, zastrčit kuličku a následně prášek zapálit. Vždy se ozvalo zahřmění a objevil se záblesk. Tokitaka byl tímto předmětem nadšen a při další návštěvě cizinců vyžadoval, aby naučili místní kováře tyto předměty vyrábět. Zda je toto vyprávění pravdivé, nelze s určitostí říci, stejně jako nemůžeme říci, kdo byli muži, které Fumijaki nazývá Francisco a Kirišita da Mota.²

Na Tanegašime sa traduje, že prvé pušky na Tanegašimu dovezli už predtým piráti wakó, ale doklady sú o dvoch mušketačoch, ktoré hodnosť ostrova získal práve od týchto Portugalcov. Hoci ostrov je obdarený železnou rudou, hovorí sa, že Japoncom robilo problémy vyrobiť skrutky (šrouby). Pušky boli poslané do Kjóta a pri vyspelej zručnosti japonských výrobcov mečov sa čoskoro podarilo prekonať technické prekážky a pušky sa začali veľmi rýchlo vyrábať vo veľkých množstvách a úplne zmenili ráz samurajských vojen. Portugalci od r. 1545 začali do Japonska dochádzať častejšie, pristávali hlavne na Kjúšú, kde sa najväčšími strediskami zahraničného obchodu stali prístavy Hirado a Nagasaki (otvorený 1571) MAPA. Roku 1549 prišiel aj významný jezuitský misionár Francisco de Xavier³, baskický šľachtic, ktorý svoju životnú dráhu upriamil na hlásanie kresťanstva na nových portugalských územiach vo východnej Ázii. Keďže hlavné mesto Kjóta bolo vojnou rozvrátené, Francisco upriamil svoju pozornosť na Kjúšú.

¹ Janoš, J. *Tajemná země Nippon*, s.117-118.

² tamtéž, s.118-119.

³ pôvodná výslovnosť /šavier/, v dnešnej španielskej výslovnosti /chavier/. V našom prostredí nazývaný „František Xavierský“.

Európania nadväzovali obchodné styky a misionársky šírili kresťanstvo – išlo o rímsky katolicizmus, keďže to boli Portugalci a Španieli. (Holand'anom, ktorí prišli do Japonska až 1600, o šírenie ich protestantskej viery nešlo – zaujímali sa hlavne o obchod.)

Na Kjúšú miestni daimjóovia rýchle spoznali, že šírenie kresťanstva napomáha obchodným kontaktom, a tak boli jeho činnosti priaznivo naklonení. Takto sa Kjúšú dost' rýchlo stalo silným kresťanským centrom vtedajšieho Japonska.

5. Ikkó-šú

Zaujímavý spoločenský význam získala buddhistická Pravá školy Čistej krajiny – Džódo-šinšú. Hlavným kláštorom v Kjóte bol Hongandži – Kláštor pôvodného sľubu. Odbož tejto sekty, zvaná **Ikkó-šú**, šírila učenie o rovnosti mníchov a laikov a o tom, že všetci ľudia sú bratia, a založila vo vidieckych (venkovských) oblastiach tradíciu schádzania sa k náboženským debatám. Tieto besedy vo vidieckych končinách získali pravidelný a usporiadaný ráz. Postupne presiahli svoj pôvodný náboženský účel a začali plniť funkciu dedinskej (vesníckej) samosprávy. Takto sa jednotlivé pospolitosti sekty Ikkó stali **jadrom odporu roľníctva**, a v provincii **Kaga** pri Japonskom mori ((MAPA) dokonca viedlo k odmietnutiu uložených povinností a roľníci povstali proti provinčnému hajtmanovi. Stalo sa to roku **1488** a roľníctvo prevzalo do svojich rúk správu provincie na celých nasledujúcich **sto rokov**. Provincia Kaga bola v tomto období samosprávnym územím, ktorého záležitosti viedli mnísi Ikkó-šú a provinčné panstvo.

Kláštor Hongandži ako centrum školy Ikkó sa medzitým, r. **1532**, presťahoval mimo Kjóta, na juhozápad, na kopec poblíž prístavov Naniwa a Sakai. (Na tomto kopci neskôr vyrástol Ósacký hrad a okolo neho nové mesto Ósaka.) ((MAPA) O jeho osude si ešte povieme neskôr.

Ósaka-džó (Ósacký hrad)

6. Zakončení století Sengoku a vojensko-politické sjednocování třema vojevůdci

Storočie 1500 bolo obdobím, kedy jednotlivé mocné samurajské rody intrigovali jeden proti druhému v záujme získania politického vplyvu či ekonomických ziskov, vybavovali si

vzájomné účty, útočili na územia susedov. Boli rody, ktoré prišli o svoje územia, či boli dokonca celé fyzicky vyhladené, iné rody zasa obrovskými územnými ziskami rozširovali svoju moc. Vznikali široké rodové koalície, ktoré však neboli nemenné, práve naopak, zrada a prechádzanie do tábora nepriateľa bolo častým javom tejto pohnutej doby. Pomsta či túžba po odstránení nepravostí viedla stále k novým a novým konfliktom, až sa toto tzv. Obdobie bojujúcich štátov **uzavrelo** tým, že sa objavila trojica mocných vojvodcov, ktorí jeden po druhom preberali štafetu zjednotiteľov. Boli to:

Oda Nobunaga (1534-1582)

Tojotomi Hidejoši (1536-1598) a

Tokugawa Iejasu (1542-1616).

Boli to takmer rovesníci. Pri skracovaní mena v japonologickej praxi sa používajú ich osobné mená: Nobunaga, Hidejoši, Iejasu.

Hidejošiho a Iejasua viazal k Nobunagovi vazalský záväzok. V dobe, keď princíp dedičnosti ustupoval požiadavke energického vodcu, sa postupne jeden po druhom ujímali vedenia, aby pokračovali v diele, ktoré nedokončil ich zosnulý predchodca.

Všetci traja mali potrebné predpoklady na to, aby donútili ostatných bojujúcich daimjóov k poslušnosti – bol to predovšetkým obrovský pozemkový majetok, ktorého sa zmocnili v boji s ostatnými daimjóami. Ten im umožňoval vydržiavať početné vojská, vybavené najnovšími zbraňami vrátane pušiek európskeho typu, budovať rozľahlé pevnosti a získavať oddaných prívržencov udeľovaním lén. Boli tiež talentovanými vojvodcami a dobrými organizátormi. A v neposlednom rade boli dostatočne bezohľadní a krutí, aby svoje ciele dokázali presadiť aj za cenu obrovských ľudských obetí.

Prvý z nich, **Oda Nobunaga**, prekonal svojich dovtedajších sokov tým, že rozšíril svoje územia z oblasti Nagoje smerom ku Kjótu, kam napokon roku 1568 (tj. sto rokov po začatí Óninských nepokojov) vtiahol s vojskom. Vyriešil spory v šógunskom rode dosadením posledného ašikagovského šóguna, a o 5 rokov nato ho zosadil, čím r. 1573 zanikol šógunát rodu Ašikaga.

Popri takomto **zásahu voči** najvyššiemu predstaviteľovi politickej moci v krajine sa Nobunaga obrátil proti bohatým mestám a buddhistickým kláštorom. Dobil prístav Sakai (dnes súčasť Ósaky), najbohatšie a najsamosstatnejšie z miest, a zbavil ho samosprávy.

Následne zaútočil na kláštorň komplex Enrjakudži nad Kjótom, na vrchu Hieizan.

pohľad na Hieizan z Kjóta (z Nidžódzó)

Porazil tamojšie mocné mníšske vojsko a vypálil kláštorné areály. Smutne známe masové zabitie vyše 3000 enryakudžiských mníchov je spornou otázkou. Podľa niektorých tento masaker súvisel s bojom s mníšskym vojskom a nie s mníchmi ako takými. Títo obhajcovia tohto masakru argumentujú tým, že Nobunaga mal vo svojom hrade Azuči, na jeho najvyššom poschodí, súkromnú svätyňu, miesto na uctievanie, z čoho usudzujú, že to nebol nenábožný človek, ktorý by bez škrupulí páchal takéto masové zabíjania. Každopádne, zničenie Enryakudži nebolo posledným masakrom, ktorého sa dopustili traja zjednotitelia Japonska v 16. storočí a z dnešného hľadiska sa ich počínanie javí ako krutosť nepredstaviteľných rozmerov.

Oda Nobunaga sa takisto pokúšal zničiť moc už spomínanej **sekty Ikkó**, ktorá predstavovala istú roľnícku revolúciu a ktorej samosprávne územia odporovali jeho predstave zjednoteného Japonska. Sekta Ikkó mala svoju baštu severne od mesta Sakai, na kopci dnešného Ósackého hradu. Tento kláštor sa volal Hongandži. Boj o Hongandži bol dlhý a úporný. Kláštor padol až roku 1580 a Nobunaga ho dal zničiť vypálením.

Medzitým, r. 1575, porazil najmocnejšieho rivala zo samurajských radov, rodovú koalíciu mocného rodu Takeda. Jej vodca, Takeda Šingen, padol pod presilou, v ktorej Nobunaga prvýkrát použil oddiely pešiakov ozbrojených novou zbraňou - mušketaami. Dodávku suroviny na výrobu pušného prachu si Oda Nobunaga zabezpečoval obchodovaním s európskymi misionármi.

Nobunaga si vybudoval pevnosť Azuči na východných brehoch jazera Biwa. **Azuči** bol mohutný hrad. Sústredil tam podstatnú časť svojich ozbrojených síl a v jej podhradí založil mestské štvrte pre kupcov a remeselníkov, ktorým poskytol právo podnikania nepodliehajúceho kontrole cechov, čím vznikla mocná ekonomická základňa, poskytujúca Nobunagovi prostriedky na jeho kampane.

Dva roky po zničení kláštora Hongandži bol Nobunaga r. 1582 počas nocľahu v kjótskom kláštore Honnódži prepadnutý jedným zo svojich veliteľov. Pokúsil sa brániť, ale keď bol v boji zranený, spáchal samovraždu. Udalosť sa nazýva *Honnódži-no hen* = „Honnódžiský zvrat“)

Nobunagovu ústrednú pozíciu si rýchle zaistil jeho najrozhodnejší vojvodca **Tojotomi Hidejoši**. Hneď na ďalší rok si začal budovať na rozvalinách kláštora Hongandži, dobytého dva roky predtým Nobunagom, svoje nové sídlo. Pod kopcom kláštora Hongandži síce existovalo menšie obchodné mestečko aj predtým, ale podľa vzoru Nobunagovho Azuči dal Hidejoši budovať rozsiahle podhradie, kde osídľoval kupcov a remeselníkov. Toto bol počiatok Ósackého hradu a mesta Ósaka. Zničený kláštor Hongandži bol neskôr obnovený v novej lokalite - v Kjóte, už ako čisto náboženská inštitúcia. Bol rozdelený do dvoch areálov, Niši-Hongandži a Higaši-Hongandži (Západný a Východný).

Tojotomi Hidejoši sa pustil do dobývania poslednej opozície v Japonsku – ďalších mníšskych vojsk a posledných odbojných daimjóov na západe aj na severe krajiny. V priebehu desiatich rokov – do roku 1593 – sa mu podarilo podrobiť celé územie vtedajšieho japonského štátu. Niektoré daimjóovské rody úplne vyhubil, iné ponechal, ale skonfiškoval časť ich panstiev. Často **reorganizoval** léna a menil ich držiteľov, aby predišiel prílišnému upevneniu moci jednotlivých daimjóov. Túto taktiku neskôr prebral aj šógunát rodu Tokugawa.

Hidejoši zakročil aj proti činnosti Európanov, ktorých misionárske a obchodné aktivity kolidovali s jeho predstavou zjednotenej ústrednej moci v krajine. Po založení prístavu Nagasaki r. 1571 sa o 9 rokov nato stalo, že miestny daimjó prístav odovzdal jezuitom do správy, vrátane priláhlého územia. Tým vlastne na japonskej pôde vzniklo niečo ako jezuitská kolónia. Na rok 1582 existuje údaj, že v Japonsku bolo asi 150 tisíc kresťanov a 200 kostolov. V **tomto roku** vyslali na návrh jezuitov kjúšúski kresťanskí daimjóovia posolstvo k pápežovi a portugalskému kráľovi. Štyria japonskí chlapi sa stali prvými Japoncami, ktorí vkročili na európsku pôdu. V tejto situácii začali od r. 1584 do Japonska prichádzať aj Španieli.

Keď Hidejoši pri vojenskom ťažení na Kjúšú zistil, že prosperujúci prístav Nagasaki je v rukách jezuitov, vydal r. **1587 prvý protikresťanský edikt**, vyvlastnil jezuitom Nagasaki a prikázal zbúrať kostol v Kjóte.

Jezuitský kostel v Brně (ul. Jezuitská / Beethovenova): dodatečne pristavěna (1671) kaple věnovaná Franciscu ze Xavieru. Jeho misionářskou činnost v Asii tu představují dvě velebící postavy „orientálců“ (do čehož tudíž spadají i Japonci).

Hidejoši tiež nariadil **konfiškáciu všetkých zbraní roľníctva**, a to pod zámienkou potreby kovu na novú veľkú sochu Buddhu. **Právo nosiť zbraň** sa odvtedy stalo výsadou **samurajov**, čím bola položená **ostrá spoločenská hranica medzi roľníctvom a samurajstvom**. R. **1591** vydal nariadenie o **previerke sociálneho statusu**, ktorá mala do budúcnosti nezmeniteľne zakotviť sociálny status každého jednotlivca. Príslušník vojenského stavu sa odteraz nesmel stať ani roľníkom, ani obchodníkom či remeselníkom, a rovnako roľníci nesmeli opustiť pôdu a začať sa zaoberať remeslom či obchodom.

Podobne ako Nobunaga, aj Hidejoši sa staval do úlohy **ochrancu cisárskeho** rodu a ako taký si dal udeľovať **dvorské tituly**. Bol menovaný cisárskym hovorcom (mluvčím) **kampaku**, potom aj veľkým ministrom **dadžó-daidžin**. Keď potom titul kampaku prenechal svojmu synovi, obdržal nový titul **taikó**, čo by sa dalo interpretovať ako „exregent“. Ako „taikó“ bol potom už označovaný až do svojej smrti a ostal ním známy aj pre neskoršie generácie.

Hidejoši je známy aj tým, že sa venoval dráme nó a čajovému obradu. Jeho osobným radcom, priam akýmsi duchovným učiteľom bol zakladateľ klasického čajového obradu, **Sen-no Rikjú**.

Sen-no Rikjúa za čajového majstra prijal už Oda Nobunaga pri dobytí Sakai, z ktorého Rikjú pochádzal. Vzťah medzi Hidejošim a Rikjúom však bol napätý. Majster Rikjú sa usiloval v prostredí vypätej bojovej atmosféry pôsobiť na svojho vojvodu, ktorý zrejme prejavoval aj isté známky šialenosti, a kládol dôraz na čajový obrad v štýle **chudoby, prostoty** a pokory, tzv. štýl **wabi-ča** („čaj v chudobe“). Rikjúom navrhnutá čajová chyža bola taká malá, že nedovoľovala, aby do nej vstúpil samuraj vo svojej plnej výzbroji, a musel svoje meče nechať vonku; takisto vstup do interiéru bol taký malý, že aj spupný vojvodca sa musel pokorne skloniť a vojsť dovnútra kolenačky.

Sen-no Rikjúova čašicu (v Daitokudži)

Na druhej strane si zasa Hidejoši dal vybudovať čajovú komnatu celú zo zlata, ktorú možno vidieť v expozícii Ósackého hradu.

Hidejošiho “zlatá čašicu (čajová chyža)”

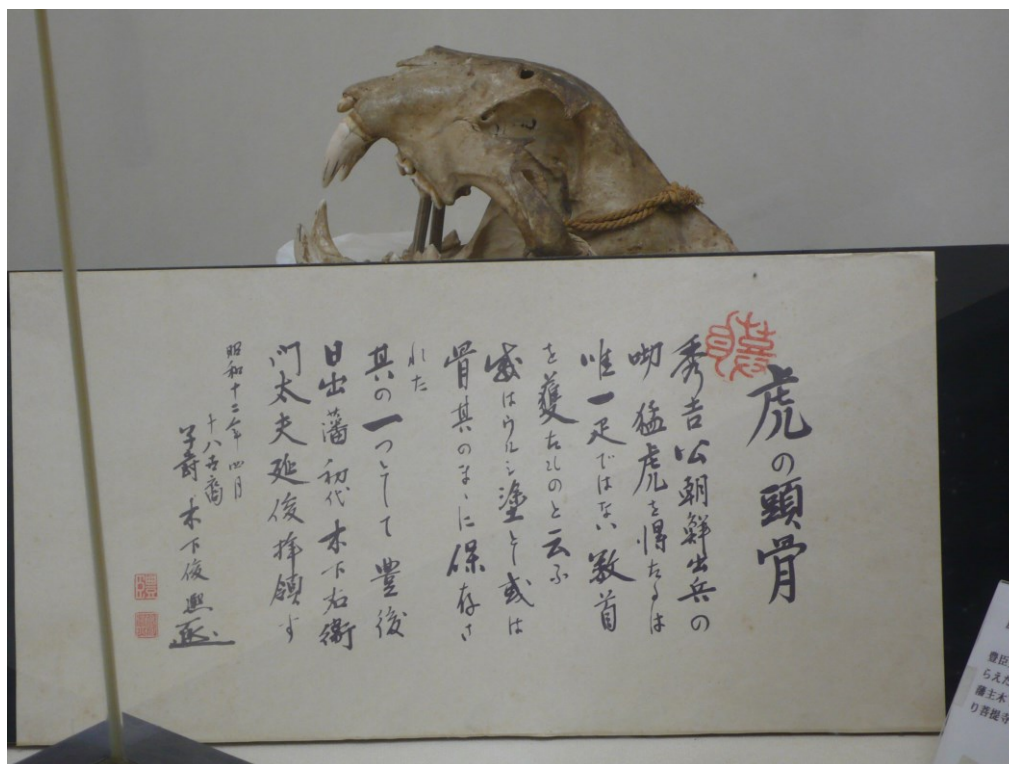

Duchovná autorita nenápadného čajového rituálu zoči-voči surovej autorite najmocnejšieho bojovníka Japonska je dnes už niečo nepochopiteľné, avšak o napätí, ktoré moc čajového obradu vyvolávala v duši mocného Hidejošiho, svedčí aj Sen-no Rikjúov koniec: pri Hidejošiho návšteve kláštora Daitokudži, v ktorom Rikjú pôsobil, vraj Rikjú dal na hlavnú bránu postaviť svoju sochu, pod ktorou musel vojvodca prejsť; tento incident svedčí o hrdosti dvoch súperiacich mužov – jedného predstaviteľa svetskej moci a druhého, ktorý si bol zasa vedomý svojej duchovnej autority. Onedlho potom bol Sen-no Rikjú povolaný do Hidejošiho sídla Džúrakudai a dostal tam rozkaz spáchať samovraždu seppuku. Bolo to r. 1591. Táto záhada japonských dejín dodnes spôsobuje otázky, hľadajú sa príčiny rozporov medzi Hidejošim a Sen-no Rikjúom; k pravdepodobným dôvodom patrí aj Rikjúov nesúhlas s vojvodcovými plánmi vojenskej expanzie na kontinent. Táto expanzia sa mala začať výbojom do Kórey, ku ktorému došlo jeden rok po Rikjúovom seppuku.

Vpád do Kórey sa uskutočnil dvakrát, roku 1592 a potom r. 1597. Obidva razy sa však japonské vojská stretli s mohutným odporom kórejského ľudu, ktorému sa podarilo zahnať votrelcov aj napriek tomu, že kórejský kráľovský dvor pred postupujúcim nepriateľom ušiel z hlavného mesta.

Jednou z trofejí z Hidejošiho výboja do Kórey boli tigre, ktoré si vraj Hidejoši dal z Kórey priviezť. Lebky niektorých z nich možno v Japonsku dodnes zhladať ako svojrúznú pamiatku na túto vojnovú epizódu.

tigria lebka z Kórey

Trofej z Kórey mal aj daimjó Hosokawa Tadaoki, Hidejošiho pobočník. Bol to žarnov, ukoristený v kórejskom kráľovskom paláci. Hosokawa Tadaoki, ktorý bol slávnym čajovcom a popredným žiakom Sen-no Rikjúa, používal tento žarnov z kórejského kráľovského paláca ako *cukubai* – záhradnú nádržku na obradné umývanie rúk pred vstupom do čajovej chyže. Pred smrťou ju venoval pustovni Kótóin, ktorú založil v kláštore Daitokudži v Kjóte.

pustovňa Kótóin v kláštore Daitokudži

pustovňa Kótóin v kláštore Daitokudži

Stojí tam neďaleko jeho hrobu ako aj hrobu jeho manželky m. Hosokawa Gratia (jap. Garaša), ktorá bola poprednou samurajskou konvertitkou na kresťanstvo.

Medzitým sa Hidejoši snažil zvýšiť úlohu svojej ústrednej moci aj v námornom obchode a podnikal kroky na potlačenie pirátstva. Ako sme už spomínali, japonskí piráti (*wakó*) boli v období Bojujúcich štátov veľkým nebezpečenstvom morí medzi Japonskom a pevninou.

Od roku 1593 sídlil Hidejoši v pevnosti Momojama vo Fušimi (tiež „Fušimiský hrad“ Fušimi-džó) juhovýchodne od Kjóta, ktorá bola prepychovo zariadená. Podľa tohto Hidejošihu sídla sa nazýva celé kultúrne obdobie, storočie okolo roku 1600, obdobím Momojama, prípadne Azuči-Momojama. (Hrad bol po nastolení edoského šógunátu zničený.)

Keď Hidejoši zistil, že jeho protikresťanský edikt z roku 1587 a následné opatrenia nevedli k obmedzeniu činnosti cudzích misionárov, znepokojený niektorými výrokmi svedčiacimi o expanzívnych úmysloch Európanov, dal r. **1596 verejne popraviť šesť cudzích misionárov a 24 japonských kresťanov**. Bolo to prvé varovanie, ktoré sa stalo predohrou neskoršieho masového prenasledovania kresťanov.

V tomto čase vznikajú aj **prvé portugalské japonologické diela**: 1585 „*Kultúrne protiklady Európa – Japonsko*“ (Luis Frois). V Amakuse 1595 *Dictionarium Latino-Lusitanicum ac Japonicum*, a neskôr v Nagasaki (1603) *Vocabulario da Lingoa de Iapam*.

Roku **1598 Tojotomi Hidejoši zomiera**. Správa o jeho smrti spôsobila neúspech druhej kórejskej výpravy: keď sa japonské vojská dozvedeli, že ich vojvodca je mŕtvý, rýchlo sa z Kórey stiahli.

Hidejoši určil za svojho nástupcu syna Hidejoriho, ale ten mal v dobe jeho smrti len 6 rokov, preto sa správy štátnych záležitostí ujala skupina najvýznamnejších vazalov, v ktorej čele stál Tokugawa Iejasu.

Tokugawa Iejasu sídlil v pevnosti Edo (čo je dnešný Cisársky palác v Tókjū). Usadil sa tam počas bojov v oblasti Kantó. Po Hidejošihu smrti, keď mu bola zverená starostlivosť o Hidejošihu syna Hidejoriho, sa usadil v Hidejošihu pevnosti Momojama južne od Kjóta.

Nie všetci Hidejošihu vazali však bezvýhradne prijímali Iejasuovo vodcovstvo. Napätie v najvyšších kruhoch samurajstva vyvrcholilo o dva roky neskôr, r. **1600**, keď v bitke na rovine Sekigahara ((MAPA) Iejasu porazil vojsko opozície, čím ostal jednoznačným

pánom medzi daimjóami. Roku 1603 zaujal úrad šóguna, neobsadený odvtedy, čo Oda Nobunaga zosadil posledného ašikagovského šóguna Jošiakiho. O dva roky neskôr (1605) Iejasu odstúpil v prospech svojho syna m. Hidetada (2. šógun z rodu Tokugawa), čím dal jasne najavo, že šógunský úrad považuje za dedičný v svojom rode. Pevnosť Edo rozšíril, okolité močiare dal odvodniť a tak sa získala pôda na budovanie mestských štvrtí, kde, podobne ako predtým Nobunaga v Azuči a Hidejoši v Ósake, usadzoval kupcov a remeselníkov. Takto vznikalo okolo pevnosti Edo úplne nové mesto – budúce Tókjó.

Q (=otázky) – obd. Sengoku

1. Kedy bolo?
2. Jak došlo ke změně šugo-daimjó k sengoku-daimjó a kdo to byl?
3. K jaké změně v postavení žen došlo?
4. Co přinesly styky s Evropany?
5. Kdo byl Sen-no Rikjú?
6. Co znamená státní struktura daimjó – han – džó – šitamači?
7. Jak probíhalo povstání v provincii Kaga?
8. Kdo byli tři vojevůdci – sjednotitelé?
9. Jak došlo k znovusjednocení jp. území pod jednu moc?

2. Obdobie edo I

Shrnutí – edo I

- Liefde – Hirado
- Rúčú v područí pod Sacumou
- tři velkoměsta
- největší námořní výprava – Hasekura do Evropy
- likvidace Tojotomiů na Ósackém hradě
- panství han – zeměpán (vojenský kníže) daimjó
- panství měla komunikovat jen se šógunátem, ne navzájem
- Tokugawa nejbohatší rod, obohatil se i o majetek porazených daimjóů u Sekigahary
- rigaku čili neokonfuciánství
  - idealizace samurajství
  - žena ztratila právo dědit a rozhodovat o svém osudu
  - společenská hierarchie
  - daimjóske rody – 3 kategorie
  - samurajové měli
    - příjmení
    - přímí vazalové Tokugawů: hatamoto, gokenin
  - ši-nó-kó-šó
- sankin kótai
- omezování působení cizinců – nakonec jenom:
  - Číňané v Nagasaki
  - Holandřané na nagasackém ostrůvku Dedžima
- popravy křesťanů (povinná registrace v buddh. kláštřech)
- orientální vliv v Evropě: porcelán, čaj, zahrady – vliv na vznik rokoka.
- opatření proti hladomorům – ne moc účinná
- pronikání Japonců na ajnuská území zapříčinilo úpadek ajnuské společnosti

1. Príchod Holanďanov

Keďže obchodovanie so zámorím bolo dovtedy sústredené na Kjúšú, šógun Iejasu spočiatku prejavoval záujem o nové obchodné kontakty. Roku 1600 pristála v Japonsku prvá holandská loď *Liefde* ([lífdə] = „Láska“). Na tejto lodi bol aj jeden Angličan, ktorý zohrá dôležitú úlohu pri nadväzovaní vzťahov Japonska s ďalším zámorským konkurentom – Anglickom: William Adams.

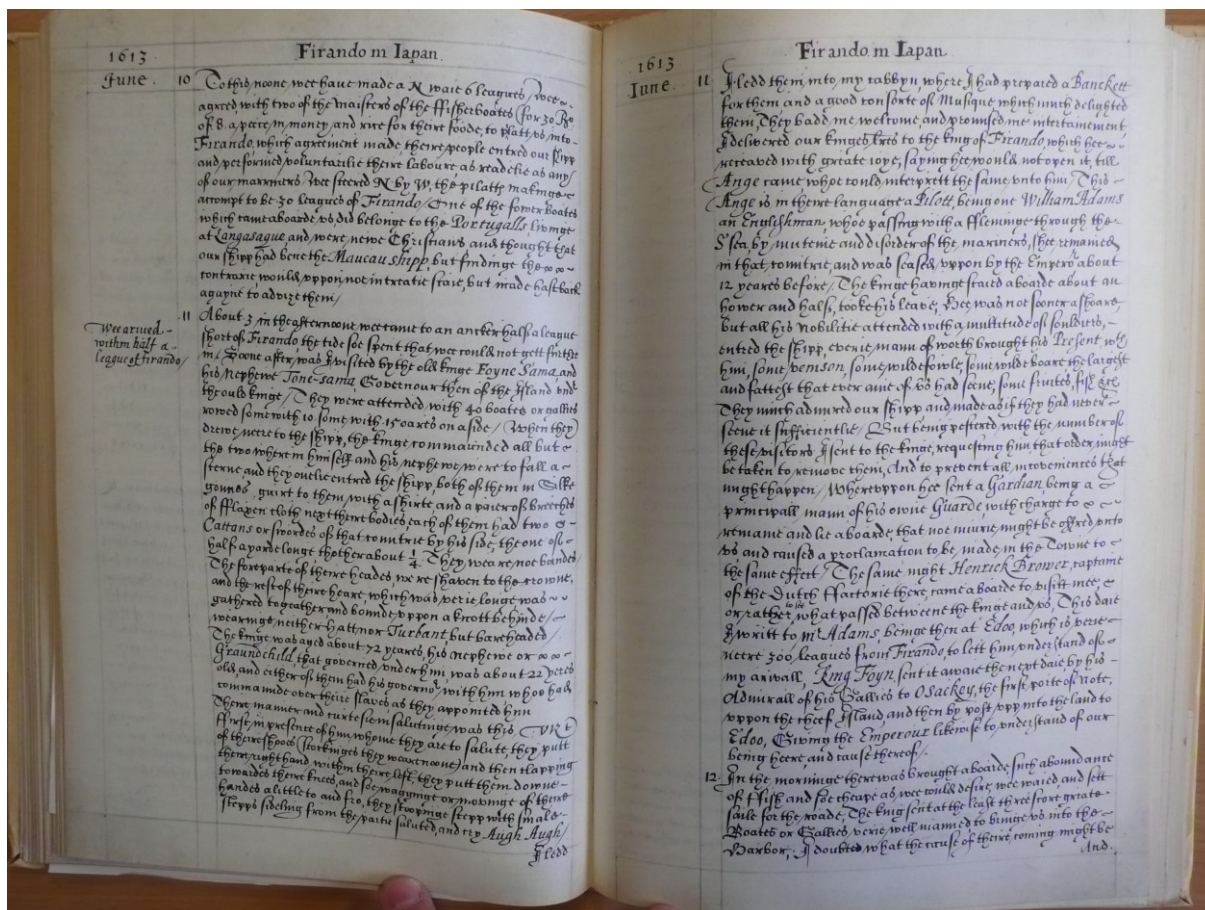
Liefde - prvá holandská loď, ktorá pristála v Japonsku – v severokjúšúskom Usuki (maketa v Kultúrnom stredisku Usuki)

(Koncom toho roku – v decembri 1600 - vznikla anglická Východoindická spoločnosť, zameraná na zámorský obchod, a Holandsko si založilo svoju Východoindickú spoločnosť o dva roky nato (1602). Tzv. „Východnými Indiami“ sa vtedajšou kartografickou terminológiou označovala juhovýchodná a východná Ázia na rozlíšenie od „Západných Indii“, ktorými sa myslela Amerika; v angličtine sa pojem „West Indies“ používa dodnes na označenie oblasti Antíl a Karibského zálivu.)

Iejasu, ktorému príchod Holanďanov poskytol sľubnú perspektívu nových obchodných partnerov, urobil Adamsa jedným zo svojich radcov a udelil mu panstvo na polostrove Miura, (južne od Eda ((MAPA). Adams, ktorému nebolo povolené vrátiť sa domov, si písal podrobný denník. Zachoval sa aj denník anglického kapitána m. John Saris [sérz], ktorý bol v Japonsku z poverenia anglického kráľa v r. 1613, poskytujúci cenné svedectvo z prvej ruky.

Saris zaznamenáva vtedajšie znenie japonských slov, napr. *Firando* (=Hirado)

Kusé informácie, ktoré Japonci od Európanov dostávali, nestačili na objasnenie ani tých najzákladnejších otázok, ale stačili k tomu, aby Japonci pochopili, že medzi európskymi štátmi vládne súperenie a že ich mocenské ambície smerujú k podmaneniu ázijských krajín. Holanďania a Angličania sa pritom javili šógunátu ako prijateľnejší partneri predovšetkým preto, že boli ochotní na rozdiel od Portugalcov a Španielov, privážajúcich neustále tajne misionárov, podriaadiť sa japonskej požiadavke nešíriť kresťanstvo. Jejasuovi sa nepodarilo previesť obchod do oblasti Kantó, pretože prístavy na Kjúšú boli pre európske lode prístupnejšie a pohodlnejšie; preto dal holandskej a britskej Východoindickej spoločnosti povolenie vybudovať **obchodné faktórie na ostrove Hirado** severne od Nagasai ((MAPA). Holanďania a Angličania sa tak ocitli vo výhodnejšom postavení než ostatní európski obchodníci, ale Angličanom vtedy chýbali v južnej a juhovýchodnej Ázii oporné body k tranzitnému obchodu, a tak podľahli silnejšej konkurencii a po niekoľkých rokoch svoju faktóriu v Hirade zlikvidovali. Holanďania však ostali.

Jejasu tiež rozvil diplomatickú aktivitu s cieľom nadviazať styky so susednými krajinami a s európskymi zámorskými kolóniami. Obnoviť oficiálne styky s Čínou sa síce nepodarilo, ale napriek tomu znova ožil japonsko-čínsky obchod na súkromnej báze. Roku **1607** boli obnovené styky s kórejským kráľovstvom, odkiaľ museli pred necelými 10 rokmi s nezdorom ustúpiť Hidejošioho vojská.

2. Područie kráľovstva Rúčú

Roku **1609** panstvo Sacuma-han ((oficiálne: Kagošima-han MAPA) požiadalo šógunát o povolenie na **výboj do kráľovstva Rúčú**. Podrobilo si ho v rýchлом boji bez veľkého vojenského odporu, na ktoré sa slabé ostrovné kráľovstvo nezmohlo. Po zvyšok svojej histórie

bolo už Rúčú vazalským územím panstva Sacuma a muselo mu platiť tribút. Dostalo sa tak do podriadeného postavenia voči Japonsku a jeho samostatnosť sa mu už nikdy nepodarilo obnoviť.

V tomto istom roku, 1609, pobýval v Japonsku španielsky guvernér Filipín Don Rodrigo a z jeho záznamov sa dozvedáme o približnom počte obyvateľov v **trojici najväčších miest**: Kjóto malo milión a pol, Ósaka milión a Edo 700 tisíc⁴.

3. Hasekura-ova výprava do Európy

Roku 1613 sa so súhlasom šógunátu uskutočnila **najväčšia japonská námorná výprava**, vyslaná z iniciatívy daimjóa m. Date Masamune. Bolo to posolstvo k španielskemu kráľovi a pápežovi na čele s vazalom rodu Dateovcov m. Hasekura Cunenaga. Iejasu si od neho sľuboval nadviazanie obchodných vzťahov so Španielmi v Mexiku. Na lodi japonskej výroby sa Hasekurovi s františkánskym otcom m. Sotelo podarilo doraziť za 90 dní do Mexika, kde ich prijal miestokráľ, a ďalej potom posolstvo pokračovalo španielskou loďou do Európy. Španielsky kráľ Filip III. sa zúčastnil Hasekurovho krstu a posolstvo prijal aj pápež vo Vatikáne. Avšak kvôli správam o krutom potlačovaní kresťanstva, ktoré medzitým spustil šógunát v Japonsku, pápež misii neudelil poverenie založiť v Dateovom panstve diecézu, a Španielsko nepovolilo obchod Japonska s Mexikom, lebo sa bálo o stratu námornej prevahy v Pacifiku.

Hasekura Cunenaga štetcom talianskeho barokového maliara (obraz v rímskej Ville Borghese)

---

⁴ Barth, Johannes 1972 *Japans Schaukunst im Wandel der Zeiten*. Wiesbaden: Franz Steiner Verlag, s 208

Hasekura Cunenaga a jeho františkánsky sprievodca otec Sotelo na nástennom vyobrazení v rímskom paláci Quirinale⁵

---

⁵ *Samuraj ve Vatikánu* (*A Samurai at the Vatican*, 2018, docudrama Gedeon, NHK, Arte), Česká televize október 2020 <https://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/12443792499-samuraj-ve-vatikanu/>

Vrátili sa do Japonska až po siedmich rokoch, opäť cez Mexiko a Tichý oceán, ale ich návrat už nemohol znamenať žiadny prínos pre japonsko-európske styky, pretože Jejasu bol už mŕtvy a šógunát hľadel na Európanov, a predovšetkým na Španielov a Portugalcov, so stále väčšou nedôverou. Poslom bolo prikázané zrieknuť sa kresťanstva a Hasekura sa musel uchýliť do úplného ústrania. Hasekurova výprava sa teda skončila nezdarom.

4. Likvidácia Tojotomiovcov a zjednotenie

Na samom sklonku svojho života Jejasu zabezpečil svojich dedičov tým, že **zlikvidoval Hidejošiho rod Tojotomi**, ktorý bol jediným vážnym súperom Tokugawovcov. Pod malichernou zámienkou zaútočil r. 1615 na Osaku. Hidejošiho syn Tojotomi Hidejori spolu s vernými zahynuli v plameňoch zničeného Ósackého hradu. Týmto ósackým ťažením sa tiež definitívne uzatvorila vyše 500ročná kapitola domácich samurajských vojen.

Tokugawovci sa nepokúšali prekonať faktický rozpad japonského štátu vytváraním novej centralizovanej štruktúry. Poňali štát ako zväzok **relatívne autonómnych** celkov, panstiev *han*, a svoju hegemoniu budovali na tom, že sa im podarilo stať sa **najväčšími a najbohatšími medzi daimjóami**.

5. Centrum vs rozdrobenosť

Šógunát zaviedol novú pevnú štruktúru, organizovanosť, ale zostala mu črta z predchádzajúceho obdobia - rozškatuľkovanosť.

Šógunát sa snažil obmedziť vzájomné kontakty medzi panstvami *han* na minimum, pretože iba to mu poskytovalo istotu, že nedôjde k spolčovaniu medzi nimi a k vytváraniu opozície proti ústrednej moci šógunátu. Zjednotenie spočívalo v tom, že šógunátny režim mal reálnu moc nad všetkými daimjóami a vyžadoval od nich plnenie niektorých všeobecných ustanovení, ale inak sa do vnútorných záležitostí *hanov* nemiešal. *Hany* teda boli pomerne samostatné jednotky, na ktoré bolo územie Japonska počas obdobia edo rozdelené. Pretože táto štruktúra štátu pripomína európsku ranostredovekú feudálnu roztrieštenosť, edoské obdobie sa často charakterizuje ako doba feudálnej rozdrobenosti. Nazýva sa aj „refeudalizácia“, pretože bola opätovná a príliš neskorá (pozdni), čím sa dostávala do rozporu

s ekonomickými silami, ktoré v tomto období už dosiahli značne pokročilé štádium a vyžadovali by si nové usporiadanie štátu. **Zrejme aj táto nezrovnalosť** medzi oneskoreným feudálnym usporiadaním a pokročilými výrobnými vzťahmi spôsobila, že po páde edoského šógunátu v polovici 19. storočia Japonsko veľmi rýchlo prešlo do kapitalistickej fázy ekonomického vývoja.

Šógunskému rodu **Tokugawa** okrem rodového panstva v Kantó priamo podliehali najväčšie mestá a bane (doly) na zlato, meď a striebro. Tento obrovský majetok umožňoval Tokugawovcom vydržiavať si stále vojenské sily veľakrát väčšie, než by bolo v možnostiach iných daimjóov. Navyše, víťazstvo pri Sekigahare bolo príležitosťou k rozsiahlym konfiškáciám majetkov porazených rodov, z ktorých bolo 87 úplne vyvlastnených. Následne boli desiatky rodov zbavené lén v priebehu 17. storočia s tým, že sa dopustili chýb pri správe zvereného územia alebo sa previnili proti príkazom šógunátnej vlády.

6. Rigaku

Tokugawovci sa pri spravovaní krajiny rozhodli pre ideológiu novej formy konfuciánstva zvaného na Západe **neokonfuciánstvo** a po japonsky *rigaku* („učenie o Rozume/Logike/Princípe“). Bolo to konfuciánstvo obohatené o určité mystické prvky taoistického a buddhistického učenia, ktoré na jednej strane umožňovalo idealizovať a mýtizovať ideu samurajstva, na druhej strane konfuciánsky dôraz na spoločenskú hierarchiu ako základný princíp fungovania štátu dokonale vyhovoval tokugawovským štátnickým predstavám. Žena stratila právo dediť a rozhodovať o svojom osude. Kým nevera manžela sa nepovažovala za nemorálnu, nevera manželky sa v samurajských a bohatých meštianskych rodinách trestala smrťou alebo poslaním do nevestinca, kde bola odsúdená na život *jakko* dosl. „otrokyne“ - prostitútky najnižšej úrovne.

7. Daimjóovské rody

Daimjóovské rody, ktorých počet sa pohyboval okolo 250 a až častejším delením lén v 19. storočí vzrástol na 284, boli rozdelené do **3 kategórií**; rozhodujúcim hľadiskom v tomto rozdelení bola bitka pri Sekigahare:

Prvú tvorili rody príbuzné s Tokugawovcami (**šinpan**), medzi ktorými zaujímali výsadné postavenie **tri**, odvodzujúce pôvod od mladších Iejasuových synov (**gosanke**). Bol to rod daimjóov z **Owari, Kii (Kí) a Mito**, z ktorých sa mohol vybrať šógun v prípade, že by v hlavnej tokugawovskej línii nebol vhodný následník.

V 18. stor. k nim pribudli ďalšie **tri** (**gosankjó**), rody **Tajasu, Hitocubaši a Šimizu**.

Do druhej kategórie náležali dediční vazali Tokugawovcov (**fudai**), ktorí stáli po Iejasuovom boku **už pred** rozhodujúcim stretom pri Sekigahare. „Fudai daimjó“ boli považovaní za spoľahlivo loajálnych, a preto sa z ich radov vyberali úradníci do funkcií v šógunátnej systéme. V 18. storočí bolo daimjóov fudai **145**, ale väčšinou mali len malé léna. Najbohatší bol rod **Ii**.

Treťou kategóriou boli vonkajší daimjóovia (**tozama**), čiže zvyšky starých daimjóovských rodov z obdobia „Bojujúcich štátov“ a bývalí **Nobunagovi** vazali, ktorí sa podrobili Iejasuovi **až po** Sekigahare. Nikdy sa netešili plnej dôvere a po celú dobu tokugawovského šógunátu boli zbavení práva prístupu do funkcií v šógunátnej vláde. Spolu ich bolo **97**. Patrili k nim bohaté rody z okrajových oblastí ako **Šimazu-ovci** (panstvo **Sacuma-han**), **Móri-ovci** (**Čóšú-han**), klesli sem aj **Hosokawovci**, ktorí dostali han Kumamoto na **Kjúšú**.

Na území daimjóovských panstiev neexistovali **nijaké inštitúcie šógunátnej vlády** a okrem všeobecnej zodpovednosti za správu zvereného léna nemuseli daimjóovia skladať

šógunátu účty zo svojej činnosti. Šógunát spočiatku nevyžadoval od hanov žiadnu pravidelnú daň, chod šógunátneho úradného aparátu hradili Tokugawovci zo ziskov svojich zemí.

Ponechali daimjóom vlastnú ozbrojenú ochranu. Ale ihneď po páde Ósaky dal Iejasu príkaz, že v každom panstve môže byť ponechaná len **jedna** pevnosť ako sídlo daimjóa a všetky ostatné musia byť **zbúrané**.

Opatrenia na kontrolu daimjóov vyvrcholili v roku 1635 zavedením systému striedavej služby (sankin kótai). Daimjóovia bývali striedavo rok na svojom panstve a ďalší rok v sídelnom šógunovom meste Edo, kde navyše v dobe svojej neprítomnosti museli ponechávať ženy a deti ako rukojemníkov (rukojmí). Systém striedavej služby znemožňoval daimjóom usadiť sa pevne na panstve, a navyše ich finančne vyčerpával. Pobyt v Ede, ktoré vzápätí (záhy) získalo lesk sídelného mesta, bol veľmi nákladný. Daimjóovia sem prichádzali s celým dvorom, a preto tu museli udržiavať priestranné sídla. Zvyšky palácových záhrad, ktoré sa zachovali v mnohých tókijských zelených enklávach, vypovedajú o prepychu daimjóovských sídiel, z ktorých sa inak takmer nič nezachovalo.

Rikugien – pozostatok edoského daimjóovského sídla

Šin-Edogawa kóen – bývalé edoské sídlo daimjóskeho rodu Hosokawa z Kumamotohan

Ešte za Iejasuovho života bola vypracovaná prvá verzia Zákonníka vojenskej šľachty (Buke šohatto), podľa ktorej existovalo len **absolútne podriadenie** alebo **vzbura**.

8. Spoločenská hierarchia ši-nó-kó-šó

Vo vojenskej šľachte buke popri daimjóoch existovala ešte oveľa početnejšia vrstva **strednej a nižšej šľachty**, väčšinou provinčných samurajov, ktorí pôvodne spájali hospodárenie na svojich majetkoch s občasnou vojenskou službou pre toho, voči komu niesli vazalský záväzok, alebo na čiu stranu sa pripojili. Bola to vrstva silne diferencovaná. Od dôb Hidejošiho bola výrazná práve snaha utužiť vazalské väzby nižšej šľachty k vyššej, prerušiť jej bezprostredné kontakty s roľníctvom a upevniť jej vnútornú hierarchiu.

V oficiálnom sociálnom členení obyvateľstva tvorili samuraji (ši) najvyššiu kategóriu, na ktorej vrchole stál šógun, pod ktorým sa hierarchicky zaraďovala ostatná vojenská šľachta. Ostatné kategórie tvorili roľníci nó, remeselníci kó, obchodníci šó. Všestranná nadradenosť samurajstva nad nimi bola formálne vyjadrená výsadou **nosiť zbraň** a používať **rodové meno** a dávalo všetkým samurajom právo vzťahovať beztretno ruku na kohokoľvek z nižšej sociálnej kategórie.

Zvláštne postavenie medzi **samurajstvom** zaujímali **priami vazali šógunského rodu**, rozdelení na dve skupiny. Vlajkonosiči (praporečníci) hatamoto, ktorých bolo asi 5 tisíc, mali právo audiencie u šóguna, kým ostatných 18 tisíc vazalov gokenin bolo bez tohto práva. Vazali hatamoto mali vyššie práva ako daimjóovia tozama a boli podobne ako daimjóovia fudai povolávaní do vysokých funkcií.

Podiel vojenskej vrstvy na celkovom počte japonského obyvateľstva sa odhaduje asi na 7%, čiže niečo vyše dvoch miliónov. Bol to počet značne vysoký, hlavne ak uvažíme parazitický charakter samurajstva. Časť samurajov sa síce časom uplatnila v správnom

aparáte panstva, niektorí sa venovali štúdiu, ale mnohí ostávali klasickými bojovníkmi, ovládajúcimi len vojnové remeslo, ktoré sa stávalo stále viac samoúčelným, lebo za tokugawovského šógunátu prestali domáce vojny a Japonsko nebolo až do polovice 19. storočia ohrozené zvonku (zvenčí).

Závažným problémom boli samuraji, ktorí sa ocitli bez pána (*rónin*). Niektorí sa sami z rôznych dôvodov odlúčili od daimjóovej družiny, iní stratili pána preto, že daimjóovi sa konfiškovalo jeho léno. Hoci boli deklasovaným živlom a vyvolávali mnoho problémov, chránilo ich privilégium ich samurajského pôvodu, a preto ich šógunátna vláda trpela.

Úplne mimo horeuvedenej spoločenskej štruktúry ši-nó-kó-šo stál cisársky dvor a dvorská šľachta v Kjóte. Ich postavenie určoval Zákonník cisárskeho dvora a dvorskej šľachty (*Kinčú narabini kuge šohatto*), zostavený podobne ako Zákonník vojenskej šľachty roku 1615. Jeho prvý článok jednoznačne vymedzoval sféru činnosti cisára tým, že mu ukladal venovať sa štúdiu klasických spisov a skladaniu veršov ako tradičným zamestnaniam panovníka. V ďalšom texte sú presné ustanovenia o udeľovaní hodností, o ceremoniálnych odevoch, vyhlasovaní ér apod. Styky medzi dvorom a vojenskou šľachtou boli krajne obmedzené a dvor v Kjóte žil pod dozorom spoľahlivých šógunátnych vazalov.

Podobne nakladal šógunát s náboženskými inštitúciami. Pridelil síce buddhistickým **kláštorom úlohu bdieť nad tým, aby sa medzi ľuďom nerozmohlo kresťanstvo**, ale inak nevidel ani v buddhizme, ani v šintó základné piliere štátnej ideológie.

9. Administratíva edoského šógunátu

Iejasu rozhodoval sám - s prihliadnutím na názor radcov, ktorých si sám vyberal; až za tretieho šóguna Iemicua vznikli **stále orgány šógunátnej vlády**, v ktorých však nebola zreteľne oddelená moc výkonná, zákonodárna a súdna. Šóguni sa obklopovali asi troma desiatkami hodnostárov z daimjóov fudai alebo vazalov hatamoto. Najvyšším bol kancelár (*tairó*), ktorý však bol menovaný len za mimoriadnych okolností, inak bola táto funkcia ponechovaná neobsadená. Štyria alebo piati daimjóovia fudai dostávali hodnosť seniorov (*ródžú*). Ich úlohou bolo zaoberať sa problémami celoštátneho významu. Striedali sa po mesiaci v službe a len k rozhodovaniu o zvlášť dôležitých záležitostiach sa schádzali ku kolektívnym poradám. O stupeň nižšia bola hodnosť mladších seniorov (*wakadošijori*), ktorým bol zverený dohľad na tokugawovské panstvá a na šógunátnych vazalov. Striedali sa v službe jeden po druhom, rovnako ako seniori ródžú. Táto **permanentná rotácia** hodnostárov mala zabrániť prílišnej koncentrácii moci v rukách nejakého rodu alebo jednotlivca.

Vzhľadom k samosprávnosti panstiev **nebola** vytvorená sieť **miestnych** šógunátnych orgánov. Predstavitelia šógunátu dozerali len na Kjóto a niekoľko ďalších miest, ktoré boli podriadené šógunátu, a na šógunské pevnosti. Dohľad na správu ostatných hanov vykonával šógunát len náhodne a tajne prostredníctvom veľkých inšpektorov (*ómecuke*), ktorých bývalo obyčajne 5. Nepôsobili verejne, boli vysielaní inkognito do hanov, boli teda akousi tajnou spravodajskou službou šógunátu.

Správne orgány v rámci hanov vytvárali sami daimjóovia podľa vzoru správy tokugawovských území a funkcie v nich obsadzovali svojimi samurajmi.

10. Postupujúca izolácia Japonska

Usporiadanie Edoského šógunátu **ostávalo v podstate nemenné** celých 250 rokov. K tejto nemennosti prispelo aj to, že od svojho počiatku šógunát smeroval k tomu, aby sa odsekol od vplyvov zo zámoria a vytvoril z Japonska takmer hermeticky uzavretý priestor.

Dôvody obratu v postoji šógunátu voči zahraničiu treba hľadať v rastúcich obavách, že styky s cudzinou môžu ohroziť feudálnu štruktúru, o ktorej všestranné upevnenie šógunát usiloval. Okrem toho, predstavitelia feudálneho Japonska podozrievali Európanov z kolonizátorských úmyslov.

Do úvah o ďalšom vývoji stykov s cudzinou vstúpil ešte jeden závažný moment. Šógunát a daimjóovia sa začali obávať, že kresťanská ideológia podnieti protifeudálny boj roľníctva. Činnosť portugalských a španielskych misionárov v Japonsku sa zameriavala hlavne na príslušníkov vládnucej triedy, od ktorej obrátenia na kresťanskú vieru si Európania sľubovali najväčší úspech. Avšak koncom 16. storočia, keď Hidejošiho protikresťanský edikt sťažil podmienky pôsobenia cudzincov v Japonsku, stúpila úloha domácich – japonských duchovných, ktorí sa vo väčšej miere obracali k prostému ľudu. V tejto dobe vstúpil vývoj kresťanstva v Japonsku do novej etapy, pre ktorú je charakteristické jeho **šírenie medzi roľníctvom, mestským obyvateľstvom a nižším samurajstvom**, pričom jeho vplyv zasahoval aj do východných oblastí krajiny, ktoré neboli v bezprostrednom styku s cudzinou. Kresťanské učenie v abstraktne zidealizovanej podobe, ako ho prijímali prostí roľníci a mestská chudoba, prinášalo nové idey o rovnosti ľudí a láske k blížnemu, ktoré nápadne kontrastovali s konfuciánskymi zásadami nerovnosti a podriadenosti, presadzovanými šógunátom. Keď sa objavili prípady, že požiadavka slobody vyznania bola sprevádzaná odopretím poslušnosti, začala sa roku 1613, **ešte za života Jejasua, nová vlna prenasledovania** kresťanov. Počet kresťanov v Japonsku vo vtedajšej dobe sa odhaduje asi na 2% obyvateľstva. Šógunát vypovedal z krajiny tristo cudzích misionárov a s nimi museli opustiť vlasť aj tí z vysokých predstaviteľov vládnucej triedy, ktorí sa hlásili ku kresťanstvu. Odchádzali na kontinent a mnohí z nich podporili nové japonské enklávy, ktoré sa tvorili napríklad v Sajáme (angl. zápis „Siam“ – niekdajší názov Thajska). Proti nižšiemu samurajstvu a prostému ľudu sa spustili kruté represálie. Mučenie a hromadné popravy na verejných miestach mali kresťanov zastrášiť a súčasne demonštrovať moc vládneho systému. Do roku 1635 si táto vlna prenasledovania vyžiadala asi 280 tisíc obetí na životoch.

Prenasledovanie kresťanov slúžilo okrem iného k dôkladným previerkam všetkého obyvateľstva, v rámci ktorých sa zaviedla povinná **registrácia v buddhistických kláštoroch**.

Tento vystupňovaný útlak viedol tiež k desiatkam vzbúr a roľníckych povstaní, ktorými edoské obdobie oplývalo.

Spolu s prenasledovaním kresťanov šógunátna vláda krok za krokom **obmedzovala styky s cudzinou**. Roku 1616 boli pre cudzie lode s výnimkou čínskych uzavreté všetky japonské prístavy okrem Hirada a Nagasaki; juhozápadným daimjóom bolo pritom zakázané udržiavať obchodné styky s cudzími kupcami. O osem rokov neskôr (1624) bolo zakázané Španielom pod trestom smrti prichádzať do Japonska. Roku 1635 vyšiel izolačný výnos, ktorý zakazoval všetkým Japoncom bez výnimky výjazd za hranice. Tí, ktorí boli mimo Japonska, sa nesmeli pod hrozbou trestu smrti vrátiť späť do vlasti.

Aj pre Číňanov, ktorí sa tešili zatiaľ najväčšej voľnosti, boli nakoniec uzavreté všetky prístavy okrem Nagasaki a Hirada a Portugalcov nútene presťahovali na umelo vybudovaný ostrovček **Dedžima** v nagasackom zálive.

Roku 1639 boli navždy vyhostení z Japonska Portugalci a posledným Európanom, ktorí ešte zostávali, Holanďanom, bol daný roku 1641 neočakávane príkaz presťahovať faktóriu Východoindickej spoločnosti z Hirada na Dedžimu. Tam bol povolený pobyt asi desiatke úradníkov, ktorých úlohou bolo obstarávať záležitosti námornej a obchodnej prevádzky Východoindickej spoločnosti v Japonsku.

Holanďania žili na Dedžime pod stálym dozorom šógunátneho úradníctva, bez povolenia a sprievodu ktorého nesmeli opustiť pôdu faktórie. Požadovalo sa od nich, aby každoročne vykonali, opäť pod príslym dohľadom, cestu do Eda a zložili hold a bohaté dary šógunovi. Pri tejto príležitosti obvykle museli úradníkom ústrednej vlády zodpovedať rad

otázok týkajúcich sa pomerov v Európe. Pre šógunát to bol jediný zdroj informácií o vonkajšom svete. Čínski obchodníci mali až do roku 1688 väčšiu voľnosť, ale potom boli vykázaní len do vymedzeného priestoru pri Nagasaki.

11. Obchodovanie s porcelánom cez Hirado

Holandžania dovážali do Európy porcelán najprv z Číny, kde však v 17. storočí došlo k vojne, ktorá zmietla dynastiu Ming a nastolila dynastiu Čching; preto sa Holandžania vo vývoze porcelánu upriamili práve na Japonsko, na dielne neďaleko Hirada – na SZ Kjúsú (oblasť Arita). Pre Európu tam vyrábali porcelán, ktorý v Európe bol známy pod dvoma typmi – *imari* - bohato zdobený, a *kakiemon* – zdôrazňoval osľňujúcu bielosť porcelánu tým, že na bielej ploche bol len ľahký motív.

Porcelánové vázy z Japonska – *kakiemon* (vľavo) a *imari* (vpravo)

V Európe obľuba porcelánu spolu so správami z Číny o tamojších kamenných záhradách, koncipovaných na princípe asymetrie, dali po roku 1700 európskym sídlam v Paríži a Londýne nový módný estetický impulz, ktorý sa napokon prejavil ako **rokoko, asymetrizácia baroka**.

12. Všeobšahle regulácie

Pravidlá a regulácie sa v tokugawovskom šógunáte uplatňovali vo všetkých odvetviach života. Napr. roku 1641 postihla Japonsko neúroda, po ktorej nastal hlad. Ukázalo sa, že

usadlosti živiace na hranici najnutnejšieho minima nie sú schopné zaistiť za takejto mimoriadnej situácie reprodukciu ani splniť daňové povinnosti. Pre feudálov to bolo varovanie, na ktoré šógunát reagoval snahou viesť roľníkov k usilovnejšej práci a skromnejšiemu životu. Roku 1643 boli stanovené pravidlá, ktorými sa mal riadiť život a práca sedliakov. Napr. ryžu mali jesť len pri výnimočných príležitostiach a inak sa živiť ostatným obilím alebo sójou. Aby si usadlosti zachovali minimálnu potrebnú rozlohu, bolo zakázané odpredávať pôdu. O 30 rokov neskôr (1673) bolo s obdobným cieľom obmedzené delenie pôdy medzi šľachticmi.

Výška odnímaného nadvýrobku sa ustálila zhruba v pomere
1:1,
čo bolo zmiernenie oproti časom Hidejošiho, kedy bol pomer
2:1,
teda 2 diely vrchnosti a 1 diel roľníkovi.

Dediny boli rozdelené do skupín po niekoľkých usadlostiach (obvykle po piatich, odtiaľ názov „skupiny piatich“ – *goningumi*). Goningumi spolu niesli zodpovednosť za správanie všetkých členov, plnenie povinností a dodržiavanie príkazov. Fungovali na princípe vzájomného ručenia, čo znamenalo, že za prehrešok ktoréhokoľvek člena niesli spoluzodpovednosť všetci členovia *goningumi*.

13. Dobývanie ajnuských území

V roku 1669 sa vzbúrili kmene **Emiši**, ktoré boli v predchádzajúcich storočiach vytlačení zo severného Honšú na ostrov Ezo – dnešné Hokkaidó. Pre túto dobu už vieme s istotou, že ide o národ Ajnuov. Títo sa pokúsili zastaviť ďalšiu kolonizačnú tendenciu Japoncov osídľovať aj južné oblasti Hokkaida. Odpor Emišiov – Ajnuov bol však márný a územie ostrova Ezo – neskoršie Hokkaidó - bolo stále viac zaberané do japonského štátu. Porážka v niekoľko rokov sa ťahajúcej vojne s Japoncami podryla základy ajnuskej spoločenskej štruktúry a od tejto doby pozorovať postupný úpadok ajnuskej politickej štruktúry a ich svojráznej kultúry, vedúcej až k praktickému vymretiu ajnuštiny koncom 20. storočia.

Q (=otázky) – edo I

1. Kedy se začalo?
2. Jak probíhal kontakt s cizinci začátkem doby edo?
3. Jak Tokugawové ovládli celou zemi a spravoval jí?
4. Jaká byla další územní expanze?